

УДК 37.013.43

Л.Л. Коношевський, О.Л. Коношевський
м. Вінниця, Україна

ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Постановка проблеми. Фахівець, якого сьогодні потребує навчальний заклад, має не лише вміти передавати інформацію, а й формувати в учнів уміння самостійно, безперервно навчатися, одержувати знання, вдосконалювати свою інтелектуальну культуру.

Серед чинників, які визначають готовність і здатність ВНЗ ефективно використовувати досягнення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для розв'язання дидактичних завдань, є такі: наявність *дидактико-методичної бази*, яка включає дидактичні програмні засоби у комплекті з необхідними навчальними і методичними матеріалами та відпрацьовані прийоми їх ефективного використання в навчальному процесі; задовільний *рівень інформаційної культури* (ІК) викладачів та студентів, їхнє знайомство з можливостями ІКТ і вміння використовувати ці можливості у своїй практичній роботі; *гнучкість системи керування освітніми закладами*, її готовність до змін у змісті навчання, здатність перебудовуватися, поширювати прогресивні організаційні форми і методи навчальної роботи.

Аналіз раніше виконаних досліджень. Психологічним, педагогічним та методичним проблемам використання ІКТ у навчанні та інтенсифікації навчально-виховного процесу присвятили свої дослідження В. Биков, В. Безпалько, С. Варламова, С. Варакса, А. Верлань, О. Горелик, Р. Гуревич, С. Дейнеко, М. Жалдак, В. Заболотний, І. Захарова, В. Кривова, М. Кадемія, Н. Кузьміна, Н. Морзе, В. Сумський та інші науковці, які довели, що основою конкурентоспроможності ВНЗ все більше стають ІКТ. Комп'ютеризація навчання передбачає не лише наявності належної комп'ютерної бази, а й розробку відповідних педагогічних програмних засобів, до яких легко адаптувалися б студенти і які не спрощували б реальних знань. Робота сучасного ВНЗ має бути націлена на те, щоб навчити майбутніх фахівців орієнтуватися в потоках інформації та формувати в них інформаційну культуру.

Проблема «інформаційної культури» дістала всебічного дослідження у працях науковців: В. Бикова, Г. Воробйова, С. Гончаренка, Р. Гуревича, А. Єршова, М. Жалдака, О. Єпишева, В. Крупича, В. Зінченко, А. Коломієць, В. Розумовського, А. Ракітова, В. Монахова, Ю. Зубова, Е. Семенюк, Б. Смоляницького та ін.

Мета статті: проаналізувати аспекти розвитку і значення інформаційної культури в контексті формування творчої особистості майбутнього педагога в інформаційному освітньому середовищі (ІОС) педагогічного ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Створення того чи іншого ІОС є засобом унаочнення у процесі навчання із використанням ІКТ. ІОС, котрі переважно є основою реалізації дистанційного навчання, є інтегрованими засобами, які не можна вважати застосовними лише в умовах дистанційного навчання. Адже в умовах очної форми навчання, можуть застосовуватись ті ж самі ІОС. Крім того, такі ІОС часто використовуються, але в менш інтегрованому вигляді, як набір окремих елементів автоматизації навчального процесу, кількість і зміст яких залежить від напряму професійної підготовки в навчальному закладі [13, с. 16].

Професійна культура відсутня у більшості наших сучасників і її необхідно формувати. Тому завдання викладачів не просто наставляти і контролювати студентів, а й старатися навчити їх орієнтуватися в потоці інформації, аналізувати і синтезувати на її основі нові знання (в тому числі й відносно професійної діяльності, її особливостей та культури). В цьому випадку навчання виступає, головним чином, як процес орієнтації в океані самої

різнорідної інформації з метою здобування саме тих даних, які необхідні конкретному студенту і задовольняють його потребу в знаннях (у тому числі й професійних). Викладач навчає, як шукати, аналізувати інформацію і як одержувати на її основі нові знання (загальні й професійні).

Отже, розвиток ІКТ дозволяє формувати новий метод освіти, оснований на аналізі інформаційних ресурсів. У зв'язку з цим, усе частіше процес підвищення кваліфікації і рівня професійної культури поєднаний із формуванням ІК особистості.

Характеризуючи сучасний освітній процес, треба підкреслити, що кризові явища, котрі найбільш яскраво проявляються в останні десятиріччя, є наслідком його відставання від науки, виробництва та суспільства. Освіта опинилася у двозначному становищі: з одного боку, вона обумовлює науково-технічний прогрес, а з іншого – в надрах самого освітнього процесу чітко виявляється тенденція до внутрішнього опору інноваційним явищам у власній галузі [10].

Відомий літературознавець М. Зубрицька зазначає: «З появою INTERNET відбувся ... перехід від тексту до гіпертексту. Світова павутинка створила фантастичні умови розповсюдження літератури, оскільки кожному авторові широко відчиняє двері для інтерактивного спілкування з глобальною читацькою аудиторією. Культура письма – це культура духовного контакту «віч-на-віч», яка замінила, чи радше доповнила культуру усного спілкування, заснованого на безпосередньому фізичному контакті «віч-на-віч». Через свою феноменальну природу письмовий текст водночас створює унікальні умови для індивідуалізованого простору сприймати і середовище для відкритого безособового спілкування» [7, с. 7].

У кінці XX – на початку XXI ст. склалася принципово нова соціально-культурна ситуація. Соціокультурна компетентність людини стає персоніфікованою ознакою її особистості, головною рисою її індивідуальності, що визначається глибиною і якістю освіти, одержуваної кожною людиною індивідуально [6, с. 108].

Цю тенденцію підкреслює Є. Відт, змістом сучасної педагогіки «стала підготовка людини до життя у світі, що швидко змінюється, до самоосвіти і саморозвитку «через усе життя» адекватно динаміці культури [4, с. 32]. Саме динамічний аспект відповідності педагогіки і культури визначає характер специфіки професійної педагогічної культури та її роль у модернізації професійної освіти на декількох рівнях. Основна із них полягає в тому, що професійна педагогічна культура передбачає постійну модернізацію педагогічної діяльності. Цей процес не лише обумовлює модернізацію засобів, методів, прийомів педагогічної діяльності, а й оптимізує стосунки педагога з тими, кого він навчає, що з неминучістю підвищує якість освітнього процесу загалом.

Успішна реалізація українською освітою вищезазначених функцій, поряд зі здійсненням інших назрілих перетворень, дозволить сформувати людину із інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, готовністю до інноваційного типу діяльності, що стало адекватною відповіддю на перехід цивілізації в інноваційний тип розвитку. Лише сформувавши інноваційну особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми зможемо стати конкурентоспроможною нацією. Тому що змінність перестає бути винятком, а стає правилом, сутнісною рисою функціонування суспільства і кожного його члена зокрема. І відоме побажання, яке висловлювали, бажаючи недоброго – щоб ти жив в епоху змін – перестає бути винятковим, а все більш і об'єктивно стає правилом для кожного в XXI столітті. Змінність, як сутнісна риса способу життя людини, стає закономірністю. І українське суспільство, а освіта зокрема, покликані підготувати людину до життя в нових умовах [9, с. 5].

Поступальний рух людства до інформаційного суспільства висуває особливі вимоги до особистісних структур фахівця інформаційної сфери. Передусім це наявність особливих інформаційних якостей (інформаційних поведінки, мислення, світогляду). Особистість, що

володіє зазначеними якостями в найбільшій мірі, може вважатися інформаційною особистістю [5].

Перші дві фази становлення й розвитку інформаційної особистості можна охарактеризувати як фази набуття теоретичних і практичних навичок, які дозволяють найбільш ефективно взаємодіяти з інформацією. Третя фаза становлення індивіда в суспільстві – фаза інтеграції. Ця фаза визначається суперечністю між прагненням особистості бути ідеально представленою своїми особливостями та відмінностями в суспільстві й потребою суспільства схвалити й культивувати лише ті її особливості, котрі сприяють розвитку суспільства і тим самим розвитку її самої як особистості. В процесі успішного проходження даної фази у високо-розвинутому суспільстві в індивіда формуються гуманність, довіра, справедливість, вимогливість до себе й інших і низка інших моральних якостей – стосовно до інформаційної особистості, процес розвитку котрої ми розглядаємо як входження до ІОС й інтеграцію в ньому. Тому фаза інтеграції характеризується розвитком інформаційного світогляду.

«Ступінь інноваційної культури, досягнутої в сучасному ВНЗ, значно впливає на ефективність підготовки майбутніх фахівців, форми та засоби навчально-методичного забезпечення окремої спеціальності й напряду підготовки за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, визначає міру визнання загальнолюдських цінностей і пріоритетів стосовно інноваційної діяльності», – зазначають В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросиніна [11]. Інноваційна культура, на їхню думку, – це система цінностей, що відповідають інноваційному розвитку суспільства, держави, регіонів, галузей економіки, підприємств, установ, організацій і відображають індивідуально-психологічні якості, інші найважливіші соціальні цінності людини, які сприяють формуванню та розвитку інноваційно-активної особистості [11].

Сенситивним періодом для формування базису ІК, очевидно, є період навчання в середній загальноосвітній школі та ВНЗ. Для забезпечення становлення і розвитку ІК учителі середніх загальноосвітніх шкіл і викладачі ВНЗ самі мають володіти інформаційною культурою.

Виділяються три рівні ІК особистості: загальний (базовий), професійний і вищий (логічний) [1]. В якості критерію сформованості ІК ми виділили здатність особистості використовувати в різних видах своєї діяльності ІКТ. В якості показників цієї здатності ми визначили перелік знань, умінь і навичок (ЗУН), які необхідні для оперування інформацією, засобами ІКТ. Для загального рівня ІК особистості головною особливістю набору ЗУН буде їх міжпредметність, можливість застосування без змін у різних видах діяльності.

Для професійного рівня ІК особистості ЗУН будуть характеризуватися специфічністю, значною складністю, але разом з тим обмеженістю сфери застосування. Вони будуть прив'язані до професії людини, а за навчання у ВНЗ – до навчальних дисциплін, які формують її основи. Для вищого рівня інформаційної культури ЗУН також носять міжпредметний характер. Однак, вони відрізняються від базових, ступенем складності й обумовлені творчим мисленням, гнучкістю, можливістю здійснювати аналіз і синтез, комбінувати раніше засвоєні ЗУН, приймати рішення у нестандартних ситуаціях, вести альтернативний пошук засобів і способів розв'язування завдань.

Для безпечного існування і гармонійного розвитку членів суспільства ІК має відображати такі аспекти: інформаційну етику, естетику, ергономіку ІКТ, інформаційну безпеку – не лише у змісті захисту інформації, а й у змісті захисту людської психіки [2].

ІК вбирає у себе знання із тих наук, які сприяють її розвитку і пристосуванню до конкретного виду діяльності (кібернетика, інформатика, теорія інформації, математика, теорія проектування баз даних і низка інших дисциплін). Невід'ємною частиною ІК є знання ІКТ та вміння їх застосовувати як для автоматизації рутинних операцій, так і в ситуаціях, що вимагають творчого підходу.

Якщо вивчати і розвивати ІК особистості в контексті вмінь і навичок самостійного нарощування професійних і будь-яких інших знань, затребуваних повсякденним життям, то поняття «інформаційна культура» зможе охопити багато таких складових, як [3]: культуру пошуку нової інформації за розуміння індивідом того, що подолання інформаційного дефіциту завжди пов'язано зі значними психологічними труднощами, а часто і ламанням стереотипів (сучасний пошук передбачає вміння проаналізувати свої інформаційні потреби, використання формальних і неформальних каналів одержання інформації й т.д.); культуру читання та сприйняття інформації, розуміння особливостей сучасних текстових повідомлень і необхідності аналізу всього «документального шлейфа» напрому, що вивчається; усвідомлення того факту, що будь-яке професійне читання є засобом одержання знань (на перевагу його розглядання лише в якості способу подолання інформаційного дефіциту, що виникає в процесі розв'язування поточних завдань); уміння опрацьовувати значні масиви інформації з використанням як ІКТ, так і інтелектуальних нормалізованих методик (поаспектного аналізу текстів, контент-аналізу, класифікаційного та кластерного аналізу й т.д.); уміння генерувати власні проблемно-орієнтовані бази даних і вести власні пошукові системи; розуміння важливості міжособистісного професійного спілкування для успішності будь-якої трудової діяльності; прагнення до підвищення рівня комунікаційної компетентності; виховання в себе терпимості до чужих точок зору та думок, готовності не лише одержувати, а й віддавати знання; уміння знаходити партнерів зі спільної діяльності з використанням для цього телекомунікаційних каналів зв'язку; вміння чітко та переконливо викладати результати власної діяльності, в тому числі з врахуванням рівня підготовленості й настрою цільової аудиторії; знання норм, регламентуючих використання інтелектуальної власності.

Висновок. Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що ІК особистості має системно-структурну будову [12]. Системо-утворюючим ядром слугує інформаційна діяльність людей, обумовлена менталітетом, характером і рівнем розвитку особистості й суспільства. В умовах інтенсивної інформатизації, масового впровадження ІКТ, а також швидкого зростання кількості користувачів пошук інноваційних методів формування і розвитку системи освіти, включаючи бібліотеки.

Аналіз та систематизація підходів науковців до визначення даного поняття призвели до висновку, що під ІК треба розуміти такий рівень інформаційної підготовки, який дозволяє людині не лише вільно орієнтуватися в потрібному ІОС, а й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти і поширювати інформаційні контакти. Категоріями ІК особистості можна вважати її вміння формувати свою потребу в інформації, ефективно здійснювати пошук необхідної інформації в усій сукупності інформаційних ресурсів, переробляти і створювати якісно нову інформацію, вести індивідуальні інформаційно-пошукові системи, відбирати та оцінювати інформацію, а також – здатність до інформаційного спілкування і комп'ютерну грамотність.

Забезпечення становлення і розвитку ІК особистості має здійснюватися в різних площинах: світоглядній, морально-етичній, психологічній, соціальній і технологічній. Ці площини є такими, що пересікаються та взаємно проникають одна в іншу.

ІК педагога проявляється в [8; 14]: ціннісному ставленні до інформації, що міститься в різних джерелах, стійкому інтересі до інформаційної діяльності; умінні усвідомлювати і формулювати свої інформаційні запити; умінні здобувати інформацію з різних джерел, подавати її в зрозумілому вигляді й уміти її ефективно використовувати; вільному «володінні» інформаційним потоком (орієнтування і віддання переваги); умінні згортати і розгортати інформацію, опрацьовувати, структурувати в процесі використання, створювати нову інформацію; здатності створювати, зберігати й поширювати інформацію; конкретних навичках щодо використання технічних пристроїв (від телефону до комп'ютера і комп'ютерних мереж); здатності застосовувати в своїй діяльності ІКТ, базовою складовою

яких є численні програмні продукти; володінні основами аналітичної переробки інформації; знанні особливостей інформаційних потоків у своїй сфері діяльності.

Процес забезпечення становлення і розвитку ІК особистості нерозривно пов'язаний із соціокультурними змінами в суспільстві й у першу чергу з культурою моральною. Адже лише наявність високої моральної культури перетворює саморозвиток особистості педагога в усталений процес.

Література:

1. Алборова С. З. Компьютерные деловые игры как средство развития информационной культуры / С. З. Алборова, А. М. Атаян // Информационные технологии в образовании: материалы междунар. науч.-метод. конф. – М., 2001. – С. 12-13.
2. Атаян А. М. Информационная культура личности как условие существования и развития в информационном обществе / А. М. Атаян. – Электронный ресурс // Доступ к ресурсу: <http://is.tstu.tverru/3/article/art0018.htm>.
3. Брежнева В. В. Информационное поведение личности на рубеже веков: подход к изучению / В. В. Брежнева // Современные пользователи автоматизированных информационно-библиотечных систем: проблемы обслуживания, изучения и обучения. Материалы 3-й научно-практической конференции. – СПб., 1999. – Электронный ресурс // Доступ к ресурсу: <http://www.nlr.ru:8101/tus/inv/25271099/confer3-6.html>.
4. Видт И. Е. Культурологическая интерпретация эволюции образовательных моделей / И. Е. Видт // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 32-38.
5. Вохрышева М. Г. Формирование науки об информационной культуре / М. Г. Вохрышева // Проблемы информационной культуры: Сб. ст. – Вып. 6. Методология и организация информационно – культурологических исследований; науч. ред.: Ю. С. Зубов, В. А. Фокеев. – Москва-Магнитогорск, 1997. – С. 48-63.
6. Егоров С. В. Теория образования в педагогике России начала XX века / С. В. Егоров. – М. : Педагогика, 1987. – 151 с.
7. Зубрицька М. Номо легенс: читання як соціокультурний феномен / М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 2004. – 352 с.
8. Коцарь Ю. А. Информационная культура личности в аспектах ее социальной природы / Ю. А. Коцарь. – Электронный ресурс // Доступ к ресурсу: <http://kem.classes/sibal.ru/Confer/Informik/int1/index.htm>.
9. Кремень В. Г. Інноваційна, самодостатня людина як мета інноваційної освіти / В. Г. Кремень // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Випуск 9. – Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2006. – С. 3-7.
10. Нісімчук А. С. Загальні методи навчання / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак // Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник. – К. : Просвіта, 2000. – С. 78-82.
11. Носков В. І. Соціально-психологічні детермінанти інноваційної культури в гуманітарному ВНЗ / В. І. Носков, А. В. Кальянов, О. В. Єфросиніна // Соціальна психологія. – 2005. – № 4 (12). – С. 69-83.
12. Пласичук В. П. Информационно-сетевая культура пользователей / В. П. Пласичук // Интернет и современное общество: материалы науч.-метод. конф. – Электронный ресурс // Доступ к ресурсу: <http://ims2002.nwgu/02-r4f12.html>.
13. Собко Р. Дистанційна освіта як інноваційна форма навчання / Роман Собко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. – Серія: Педагогіка. – 2009. – № 3. – С. 15-17.
14. Харчевникова Е. Л. Информационная культура как системообразующее качество профессиональной компетентности современного педагога / Е. Л. Харчевникова. – Электронный ресурс // Доступ к ресурсу: <http://kaschenko/dnepropetrovsk.ua/konf/lerner/sek3/Harchevnikova.doc>.

У статті проаналізовано аспекти розвитку і значення інформаційної культури в контексті формування творчої особистості майбутнього педагога в інформаційному освітньому середовищі педагогічного ВНЗ.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне освітнє середовище, інформаційна культура особистості.

В статье проанализированы аспекты развития и значения информационной культуры в контексте формирования творческой личности будущего педагога в информационной образовательной среде педагогического вуза.

In the article the aspects of development and value of informative culture are analysed in the context of forming of creative personality of future teacher in the informative educational environment of pedagogical institute of higher.